การบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ: การศึกษาทฤษฎีฐานราก

THE SCHOOL ADMINISTRATION TO BE A QUALITY SCHOOL: THE GROUNDED THEORY APPROACH

ทิวัตถ์ ศรีดำรงค์ [1] ผศ.ดร.แน่งน้อย ย่านวารี [2] รศ.ดร.สมคิด สร้อยน้ำ [3]

Tiwat Sridamrong [1], Assit Prof Dr. Naengnoi Yanwaree [2], Assoc Prof Dr. Somkid Sroinam [3]

[1]นักศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

[2]อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อาจารย์ สาขา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

[3]อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อาจารย์ สาขา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึง ลักษณะ เงื่อนไข กระบวนการการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และผลที่ตามมาจากปรากฏการณ์ การบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพเป็นการศึกษาเพื่อหาข้อสรุปเชิงทฤษฎี เพื่อการสร้างทฤษฎีฐานราก ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยวิธีการเลือกเชิงทฤษฎี เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่แห่งหนึ่งที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เอกสารการสังเกตและจดบันทึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้บริหารโรงเรียน ครู นักการภารโรง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และคนในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีแปลความหมาย ตีความหมาย แล้วสร้างผังมโนทัศน์โดยอาศัยความไวเชิงทฤษฎี และใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป NVivo ในการจัดระบบข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1. ลักษณะของโรงเรียนคุณภาพ คือ โรงเรียนที่ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน โรงเรียนและผู้ปกครอง มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ผู้ปกครองและชุมชนยอมรับ และมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 2. เงื่อนไขการเกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพ แยกเป็น เงื่อนไขจากภายในโรงเรียนประกอบด้วย 1) เงื่อนไขที่เกิดจากผู้บริหาร ได้แก่ การทำตัวเป็นแบบอย่าง การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ และมีภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) เงื่อนไขที่เกิดจากครูได้แก่ ครูมีความสามัคคี ครูมีความตระหนักในหน้าที่ 3.กระบวน การเกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพเกิดจากกระบวนการบริหารงานของผู้บริหาร ได้แก่ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการบริหาร มีความมุ่งมั่นที่จะไปสู่ความสำเร็จ และการทำงานเป็นทีม 4.การดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพ เกิดจาก 1) ความชัดเจนในการปฏิบัติงานประกอบด้วย ความเข้าใจและตระหนักในหน้าที่ของบุคลากร ความเป็นผู้นำทางวิชาการ และ 2) ความผูกพันกับโรงเรียน ประกอบด้วย การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ความเอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ และการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการทำงาน 5.ผลที่ตามมาจากการเป็นโรงเรียนคุณภาพ คือ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน นักเรียนได้รับการพัฒนาบรรลุตามเป้าหมายของโรงเรียน และมีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี

คำสำคัญ : การบริหารสถานศึกษา โรงเรียนคุณภาพ
ทฤษฎีฐานราก

ABSTRACT

The objective of this research was to understand the characteristics, condition, processes, existence and consequences resulting from The School Administration to be Quality School. The study utilized qualitative methods to develop a grounded theory. The researcher selected the study site by using theoretical sampling and identifying a large-sized primary school congruent with the research objectives. The researcher participated in the study and collected data through in-depth interviews, focus group discussion, documentary analysis, observations and field notes. The key informants were school administrators, teachers, janitors, school board, board of network center, parents, and people in the community. Data were analyzed by using translating and interpretive data. Then the concept was developed depending on the theoretical sensitivity. The data analysis system was organized by NVivo computer program.

The results were as follows:

1. The characteristics of quality school were: leadership in school, child-centered instruction, collaboration between villages, school and parents. The school's performances were empirical, acceptable and standard.

2. The occurring conditions of quality school could be divided into the occurred condition inside school including an administrator's model with good human relation, decisive, and instructional leadership. Teachers: solidarity, duty awareness, conditions of policy and academic laws. The external conditions were parents and community's expectation.

3. The occurring processes of quality school were the administrative processes; working motivation, administrative participation, concentration on achievement and team work.

4. The quality of the school could remain with clarity in working roles; understanding and duty awareness of staff. The instructional leadership and school relationship consist of learning organization, attention and responsibility for duty, investigation and development of working processes.

5. The consequent effects of being quality school were: source of learning, students had developed their potentialities and increasing number of students every year.

Keyword : Administration, Quality school, Grounded Theory

บทนำ

โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนและผลิตกำลังคนให้มีศักยภาพที่จะช่วยพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี กับนานาประเทศได้ ความคาดหวังด้านการศึกษาของคนไทยและสังคมไทย คือ ต้องการให้สถานศึกษามีคุณภาพทั่วแผ่นดินไทย เป็นสถานศึกษาที่ให้บริการทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ มีขีดความสามารถในการแข่งขัน มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข [1] โรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับมอบหมาย ให้มีหน้าที่สร้างและพัฒนาคน ให้เป็นมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพมีจิตใจเมตตา กรุณา รัก และเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความคิดที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามในสังคม สามารถพึ่งตนเอง และเป็นที่พึ่งของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน [2] โรงเรียนเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่มีความสำคัญที่สุดในการนำหลักการและนโยบายของการจัดการศึกษาไปดำเนินการให้เป็นรูปธรรมและมีคุณภาพ การจัดการศึกษาจะเกิดผลดีมีคุณภาพตามจุดประสงค์ที่วางไว้หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการและการดำเนินการของโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นหน่วยงานที่สัมผัสกับตัวนักเรียนผู้รับการศึกษาโดยตรง [3] ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนจะต้องสร้างองค์การของตนให้เป็นองค์การที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน เพื่อทำหน้าที่เป็น

ผู้จัดการความรู้ พัฒนาความรู้ พัฒนาความคิด และพัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึงผลการจัดการศึกษาที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ [4]

สถาบันนานาชาติเพื่อการวางแผนการศึกษาของยูเนสโกได้กำหนดแนวการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วยมิติที่สัมพันธ์กัน 3 มิติ คือ คุณภาพของทรัพยากรที่ใช้ในการเรียนการสอน และคุณภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา (Input) คุณภาพของกระบวนการเรียนการสอน (Teaching Process) และคุณภาพของผลผลิต (Output) [5] คุณภาพการศึกษาขึ้นอยู่กับความคาดหวังของชุมชน (Context) ที่แสดงให้เห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการศึกษากับคุณลักษณะที่แท้จริงของกระบวนการทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่สังเกตได้จากผู้เรียน [6] เป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลและชุมชน ทั้งที่เป็นความต้องการในปัจจุบันและอนาคต วางรากฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต และประสบการณ์เชิงลึกสำหรับพัฒนาปัญญา [7] ซึ่งการปฏิรูปการศึกษาไม่ได้หมายถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเท่านั้นไม่ได้หมายถึงว่าจะมีสำนักมีกรมหรือไม่ แต่เป้าหมายที่สำคัญสุดท้ายอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง [8]

โรงเรียนคุณภาพเป็นโรงเรียนที่มีมาตรฐานตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ซึ่งสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ) ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษารอบที่สาม (พ.ศ. 2554–2558) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และเป็นไปตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประเมินคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ข้อ 37 ประกอบด้วย 3 กลุ่มตัวบ่งชี้ คือ 1) กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐานซึ่งหมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ประเมินภายใต้ภารกิจของสถานศึกษา 2) กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ประเมินผลผลิตตามปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา รวมถึง ความสำเร็จตามจุดเน้นและจุดเด่น ที่สะท้อนผลเป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัด และ 3) กลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาโดยสถานศึกษาเป็นผู้กำหนดแนวทางในการพัฒนา และมาตรฐานการศึกษา 4 มาตรฐาน ได้แก่ 1) มาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษา 2) มาตรฐานที่ว่าด้วยการบริหารจัดการศึกษา 3) มาตรฐานที่ว่าด้วยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และ 4) มาตรฐานที่ว่าด้วยการประกันคุณภาพภายใน [9]

โรงเรียนคุณภาพเป็นเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียนให้มีศักยภาพและมีความพร้อมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ เป็นต้นแบบและเป็นแบบอย่างของโรงเรียนอื่นที่เป็นรูปธรรม และท้าทายความสามารถของผู้บริหาร ความสำเร็จของการมีโรงเรียนคุณภาพจะช่วยลดและขจัดปัญหาวิกฤตทางการศึกษา เช่น คุณภาพสถานศึกษาที่แตกต่างกัน คุณภาพผู้เรียนที่มีมาตรฐานไม่เท่าเทียมกันผู้เรียนขาดกระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และความเหลื่อมล้ำในการเข้ารับบริการทางการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นความมุ่งมั่นของกระทรวงศึกษาธิการในอันที่จะให้โรงเรียนคุณภาพ ดำเนินการได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพนับเป็นมิติใหม่แห่งการพัฒนาการศึกษา ให้มีคุณภาพและมีความเสมอภาคทางการศึกษา ที่เกิดขึ้นตั้งแต่รากหญ้าของการจัดการศึกษาโดยลดความแตกต่างของการจัดการศึกษา[1]

หากพิจารณาถึงสิ่งที่ท้าทายต่อการบริหารการศึกษา จากสาระในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จะพบว่า มีสิ่งที่ท้าทายหลายประการด้วยกัน เช่น ในเชิงเป้าหมายจะต้องมุ่งสนองความต้องการที่หลากหลายทั้งในระดับสากล ระดับชาติ ระดับภูมิภาคระดับท้องถิ่น ระดับสถานศึกษาและระดับเอกัตบุคคล ในเชิงการบริหารจัดการ การบริหารโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงสิ่งที่กำหนดมาจากส่วนกลาง เช่น นโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐาน และหลักสูตรแกนกลาง ควบคู่กับสิ่งที่จะกำหนดจากพื้นฐานของโรงเรียนด้วย [10]

จากบทวิเคราะห์ลักษณะองค์การในเชิงทฤษฎีและลักษณะการบริหารการศึกษาไทยในทัศนะของนักวิชาการ และจากสิ่งที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 อาจกล่าวได้ว่า องค์การทางการศึกษาและระบบการบริหารการศึกษาของไทยได้มีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงหรือ

พัฒนาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ได้มีการอธิบายไว้ในเชิงทฤษฎี คือ จากทัศนะดั้งเดิม สู่ทัศนะใหม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ได้มีการนำทฤษฎีทัศนะสมัยใหม่มาใช้ในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาองค์การทางการศึกษา และการบริหารการศึกษาของไทย [10] การจัดการคุณภาพโดยรวม
นับว่ามีความสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษา และเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานก่อให้เกิดประสิทธิภาพของงานสูง [11] ส่งผลให้นักเรียนได้รับการพัฒนาในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างต่อเนื่อง [12] นักเรียนมี เจตคติในทางบวก ครูมีการปรับปรุงยุทธศาสตร์ในการสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูง และสร้างกิจกรรมอย่างหลากหลาย [13] และที่สำคัญทำให้โรงเรียนมีมาตรฐานในการดำเนินงานเป็นอย่างดี [14]

จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนชี้ให้เห็นว่าการบริหารโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารเป็นสำคัญ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าพฤติกรรมตามกระบวนการบริหารคือตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวอันจะส่งผลถึงคุณภาพของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านนาอุดม (นามสมมุติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สวนกระแสกับการลดจำนวนของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปในพื้นที่ใกล้เคียง อันเป็นผลเนื่องมาจากมีการแข่งขันกับโรงเรียนเอกชนที่ทำการเกณฑ์เด็กในเชิงรุก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนและผู้ปกครอง เช่น มีรถรับส่งถึงหน้าบ้าน มีห้องเรียนที่ติดเครื่องปรับอากาศ มีสระว่ายน้ำเป็นต้น และจากการที่ได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องของโรงเรียน พบว่าโรงเรียนดังกล่าวเดิมเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่กำลังจะถูกนำเข้าโครงการยุบโรงเรียนในปี พ.ศ. 2535 แต่หลังจากที่ผู้บริหารโรงเรียนคนปัจจุบันเข้ามาบริหารในปี พ.ศ. 2536 โรงเรียนเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของชุมชน ผู้ปกครองส่วนใหญ่อยู่นอกเขตบริการของโรงเรียน ส่งลูกหลานมาเข้าเรียนมากขึ้น ทำให้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเทียบเท่าโรงเรียนเอกชนในพื้นที่ใกล้เคียงและผลการประเมินจาก สมศ.รอบสาม พบว่า โรงเรียนบ้านนาอุดมมีคนมาศึกษาดูงานโรงเรียนคุณภาพตามเกณฑ์ สมศ. กล่าวคือ เป็นโรงเรียนที่ผ่านการประเมินมีผลการประเมินทุกตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับ พอใช้ ไม่เกิน 2 ตัวบ่งชี้ และต้องไม่มีตัวบ่งชี้ใดที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับปรับปรุง จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเป็นประเด็น ที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดว่า หากมีการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว โดยเน้นการเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎี เกี่ยวกับมุมมองของการบริหารสถานศึกษา สู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ จากคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ เงื่อนไขการเป็นโรงเรียนคุณภาพ กระบวนการการเกิด และการดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพของโรงเรียนบ้านนาอุดม โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ที่ใช้การศึกษาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) จะทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในเชิงทฤษฎีที่จะเป็นประโยชน์ในการบริหารโรงเรียนเพื่อให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับวิธีการในการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้เป็นโรงเรียนคุณภาพ จึงได้ทำวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอข้อสรุปในเชิงทฤษฎีจากการศึกษาปรากฏการณ์ของการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ โดยทำความเข้าใจถึงลักษณะ เงื่อนไข และกระบวนการเกิดคุณภาพ การดำรงอยู่ซึ่งคุณภาพ และผลที่ตามมาจากการเป็นโรงเรียนคุณภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยใช้การสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยทฤษฎีจะถูกสร้าง (Construct) และตรวจสอบ (Verify) โดยการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ ที่ต้องอาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–Depth

Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant–Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการวิเคราะห์เอกสาร (Documents Analysis) โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน [15] เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือสามารถเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎี จากการศึกษาการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ โดยทำความเข้าใจถึงแนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนคุณภาพ เงื่อนไขในการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ และการดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพ จึงใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

พื้นที่ในการศึกษา

โรงเรียนบ้านนาอุดม (นามสมมุติ) คือ โรงเรียนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่ในการศึกษาเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผ่านการประเมินภายนอกรอบที่สามจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า จนกว่าจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักรายแรกที่เป็นบุคคลในปรากฏการณ์ที่ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้ได้มโนทัศน์ (Concept) ในเรื่องที่ต้องการศึกษาแล้วจัดหมวดหมู่ (Categorize) จึงจะสามารถกำหนดได้ว่ายังต้องการข้อมูลจากแหล่งใดหรือจากใคร[16] ผู้วิจัยจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักไว้กว้างๆ โดยจะเริ่มต้นที่ผู้อำนวยการโรงเรียนโดยถือเป็นผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ของการบริหารสถานศึกษาเพราะผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาอุดมย้ายมาดำรงตำแหน่งตั้งแต่ยังเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในปี 2536 หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไปโดยใช้หลักในการเลือกบนพื้นฐานความเชื่อว่าจะเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของผู้ที่ให้การสัมภาษณ์ที่ผ่านมา (Negative Case) โดยได้ดำเนินการต่อไป จนข้อมูลที่ได้เกิดขึ้นซ้ำๆ กัน เมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อๆ ไปก็ไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นจึงถือว่าข้อมูลอิ่มตัว (Saturation Data) ผู้วิจัยจึงได้หยุดทำการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบ ด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครู นักการภารโรง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และคนในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยแบบการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) มีลักษณะเป็นการสุ่มเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) นักวิจัยจะใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ เป็นต้น แต่นักวิจัยทฤษฎีฐานรากมักจะให้ความสำคัญกับการสัมภาษณ์มากกว่าวิธีอื่นๆ เนื่องจากจะช่วยให้ได้ข้อเท็จจริงดีกว่า [17] เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงตามมุมมองของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ [16] ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดเครื่องมือวิจัยและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการวิจัยครั้งนี้ คือ
ตัวผู้วิจัยเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้ทำการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดสนทนากลุ่ม มาถอดเทปบันทึกเสียง พิมพ์ข้อมูลแล้วนำเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป NVivo

2. อ่านและศึกษาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจ และวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากนั้นทำการเปิดรหัส (Coding) จัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorize Data) ตามคุณสมบัติ (Properties) ของมโนทัศน์ (Concept) แล้วทำการแยกข้อมูลที่มีความหมายที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพออกจากข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้

3. ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป NVivo ในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล

4. นำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่แล้วมาทำการแปลความหมายข้อมูล (Interpreting Data) แล้วเขียนอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไขความสัมพันธ์ และกระบวนการของปรากฏการณ์ โดยอาศัยความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) จากประสบการที่ได้จากการศึกษา แนวคิดและทฤษฎี และจากประสบการณ์ของผู้วิจัยด้วย

5. สร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎี (Theoretical Coding) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิดทฤษฎี โดยการตีความ (Interpretation) แล้วกำหนด (Construct) ข้อเสนอ (Proposition) และสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ลักษณะของโรงเรียนคุณภาพ

1.1 ลักษณะของโรงเรียนคุณภาพในมุมมองของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ เป็นโรงเรียนที่ผู้บริหารมีภาวะผู้นำสามารถแสดง ภาวะผู้นำทั้งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และพลังอำนาจ ตามอำนาจหน้าที่ในการกระตุ้นให้บุคลากรในโรงเรียนปฏิบัติงานวิชาการและงานอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพ จนเกิดคุณภาพ และผลที่เกิดจากกระบวนการบริหาร สามารถเป็นแบบอย่างให้โรงเรียนอื่น เพื่อนำไปปรับใช้ในการบริหารให้เกิดคุณภาพได้

1.2 โรงเรียนคุณภาพมีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักการสำคัญ 2 อย่าง คือ คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การคัดกรองนักเรียน เพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดการเรียนให้เต็มเวลาเต็มหลักสูตรเน้นการสอนซ่อมเสริมและต้องประเมิน ผลตามสภาพจริง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนอื่น

1.3 โรงเรียนคุณภาพเป็นโรงเรียนที่มีความร่วมมือกันระหว่างบ้านกับโรงเรียนและผู้ปกครอง เพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาผู้เรียนและระดมทรัพยากรมาใช้ในการจัดการศึกษาตามหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในอันที่จะสนองตอบความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

1.4 โรงเรียนคุณภาพเป็นโรงเรียนที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ผู้ปกครองและชุมชนยอมรับ ต้องการส่งลูกหลานมาเข้าเรียน เป็นทางเลือกของสังคม ในการที่จะเลือกสถานศึกษาให้แก่ลูกหลานของตนเอง เป็นไปตามภารกิจของโรงเรียนที่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษา

1.5 โรงเรียนคุณภาพเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา ในด้านคุณภาพผู้เรียน คุณภาพการจัดการเรียนการสอน คุณภาพการบริหารจัดการ ตอบสนองความต้องการของชุมชนและเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมที่ต้องการเห็นโรงเรียนทั่วประเทศมีมาตรฐานเท่าเทียมกัน

2. เงื่อนไขการเกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพ

2.1 เงื่อนไขจากภายในโรงเรียน เป็นเงื่อนไขที่ เกิดจากผู้บริหารที่แสดงภาวะผู้นำเพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำงานที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้บริหาร คือ การทำตัวเป็นแบบอย่าง มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ

และเป็นผู้นำทางวิชาการ เงื่อนไขที่เกิดจากครู คือ ครูมีความสามัคคีกัน ครูมีความตระหนักในหน้าที่ และอีกประการหนึ่งการปฏิบัติตามนโยบายและกฎหมายการศึกษาเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพเช่นกัน

2.2 เงื่อนไขจากภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ความคาดหวังของผู้ปกครองและชุมชน ที่มีความคาดหวังว่าโรงเรียนจะสามารถพัฒนาลูกหลานของเขาให้มีคุณภาพ

3. กระบวนการเกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพ

3.1 การสร้างแรงจูงใจ ได้แก่ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้เทคนิคในการบริหาร เพื่อกระตุ้นให้บุคลากรทำงาน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว และอีกประการหนึ่ง บุคลากรส่วนใหญ่มีความศรัทธาต่อผู้บริหารจากบุคลิกส่วนตัวเป็นทุนเดิม เมื่อบุคลากรมีแรงจูงใจในการทำงานจึงทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เต็มศักยภาพ และเกิดประสิทธิผล

3.2 การมีส่วนร่วมในการบริหาร ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาสภาพปัญหา การวางแผน การติดตามประเมินผล ส่งผลให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ นำมาซึ่งการเกิดคุณภาพ

3.3 มีความมุ่งมั่นไปสู่ความสำเร็จ คือ ความต้องการเห็นความสำเร็จของงานทันตามเวลาที่กำหนด ซึ่งต้องใช้กระบวนการ กำกับติดตามผล อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ในอันที่จะส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด

3.4 การทำงานเป็นทีม เป็นกระบวนการในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากการมีส่วนร่วมในการบริหาร และการที่ทีมจะสามารถปฏิบัติ งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดคุณภาพ

4. การดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพ

4.1 ความชัดเจนในการปฏิบัติงาน คือ ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจเป้าหมายของหน่วยงาน อันเกิดจากการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เช่น โรงเรียนที่เป็นหน่วยงานในการจัดการศึกษาที่มีหน้าที่พัฒนาผู้เรียน เมื่อบุคลากรมีความชัดเจนก็จะส่งผลให้มีความเข้าใจในหน้าที่และเกิดความตระหนักในงานที่รับผิดชอบ และผลสืบเนื่องที่ตามมาจากการที่บุคลากรมีความชัดเจน ในบทบาทหน้าที่ของการเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ส่งผลให้ครูมีความเป็นผู้นำทางวิชาการ นำมาซึ่งการดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพ

4.2 ความผูกพันกับโรงเรียน ได้แก่ การที่บุคลากรมีความรักความผูกพันกับหน่วยงาน มีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ จึงปฏิบัติงานอย่างทุ่มเท ส่งผลให้เกิดการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของบุคลากรในองค์การ มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ และมีความต้องการพัฒนางานให้มีคุณภาพ มีการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการทำงานโดยนำผลจากการตรวจสอบประเมินผลมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาให้ดียิ่งๆขึ้น

5. ผลที่ตามมาจากการเป็นโรงเรียนคุณภาพ

5.1 จากการบริหารสถานศึกษาจนกลายเป็นโรงเรียนคุณภาพทำให้โรงเรียนเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ของโรงเรียนและหน่วยงานอื่นในอันที่จะนำไปปรับใช้ในโรงเรียน และหน่วยงานของตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถนำข้อมูลไปประกอบการศึกษาในการทำวิจัยด้านการศึกษา

5.2 จากการพัฒนาผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการการคัดกรองนักเรียน เพื่อให้ทราบถึงระดับความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละบุคคล จัดการเรียนการสอนเต็มเวลาเต็มหลักสูตร โดยเน้นการสอนซ่อมเสริมและประเมินผลตามสภาพจริง ส่งผลให้นักเรียนได้รับการพัฒนาบรรลุตามเป้าหมายของโรงเรียน

5.3 เมื่อโรงเรียนได้รับการพัฒนาจนเป็นโรงเรียนคุณภาพ มีชื่อเสียง ผลงานเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน ทำให้ผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่น ส่งลูกหลานมาเข้าเรียนส่งผลให้มีนักเรียนจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี จากเดิมที่เคยเป็นโรงเรียนขนาดเล็กจนกลายเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1.1 ผลจากการวิจัย พบว่า โรงเรียนและชุมชนในพื้นที่การศึกษามีจุดมุ่งหมายตรงกันคือต้องการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งตรงตามแนวนโยบายแห่งรัฐในเรื่องการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน บุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสูงในการพัฒนาโรงเรียนคือประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครอง ลักษณะในการร่วมมือจะเป็นรูปแบบที่มุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเพราะนักเรียนส่วนใหญ่มาจากพื้นที่นอกเขตบริการของโรงเรียน ดังนั้นการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โรงเรียนควรร่วมกับชุมชนหารูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชนนั้นๆ

1.2 การบริหารงานจะประสบผลสำเร็จต้องอาศัยกระบวนการทำงานเป็นทีม และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในทีมคือหัวหน้าทีม ซึ่งต้องมีภาวะผู้นำ และสมาชิกก็ต้องรู้จักแสดงบทบาทของผู้ตามที่ดี ดังนั้นโรงเรียนควรส่งเสริมให้บุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำและ ผู้ตามที่ดี

1.3 การที่จะดำรงอยู่ของการเป็นโรงเรียนคุณภาพได้นั้น อยู่ที่บุคลากรมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงจะเกิดความตระหนักในหน้าที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบต่องาน ดังนั้นโรงเรียนควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในงาน สร้างความตระหนักในความเป็นเจ้าของหน่วยงานร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะต่อการนำไปปฏิบัติ

2.1 จากผลการวิจัยพบว่าเงื่อนไขการเกิดเป็นโรงเรียนคุณภาพ มีเงื่อนไขสำคัญอันดับแรกคือบทบาทของผู้บริหารที่จะสร้างศรัทธาให้ผู้ร่วมงานเกิดแรงกระตุ้นในการทำงาน ดังนั้นผู้บริหารควรค้นหาจุดเด่นของตนเองเพื่อใช้เสริมความเป็นผู้นำและควรส่งเสริมให้ครูมีภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดผู้นำร่วมที่จะทำให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่อง

2.2 การพัฒนาทีมงานควรมองให้ทั่วทุกส่วน ตั้งแต่ทีมใหญ่คือทีมระดับโรงเรียนและทีมย่อยที่ปฏิบัติงานตามภารกิจ เพื่อใช้ข้อเสนอแนะทางทฤษฎีนี้ตรวจสอบว่ามีจุดใดที่ควรปรับปรุงและพัฒนา

2.3 การบริหารจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นถ้าโรงเรียนนำบริบทของโรงเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองคือปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จ ดังนั้นโรงเรียนควรร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนพัฒนารูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยยึดนักเรียนเป็นเป้าหมายร่วมกัน

2.4 จากการวิจัยพบว่าการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพประสบความสำเร็จมาจากความตระหนักและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรนำไปใช้ และผู้บริหารควรมีกลยุทธ์ในการสร้างความตระหนักในวิชาชีพให้เกิดกับคณะครูในอันที่จะนำไปสู่การมีความรับผิดชอบต่องาน

เอกสารอ้างอิง

[1] อำรุง จันทวานิช. (2547). แนวทางการบริหารและพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพ กรุงเทพฯ: น้ำพริกหวานกราฟฟิค.

[2] สงบ ประเสริฐพันธ์. (2543). ร่วมกันสรรค์สร้างคุณภาพโรงเรียน. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

[3]สิปปนนท์ เกตุทัต. (2542). เศรษฐกิจชุมชน: ทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุกิจบัณฑิต.

[4] รัชพล คชชารุ่งโรจน์. (2548). คู่มือการสร้าง E-book. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

[5] Grisay, A. & Mahlek, L. (1991). The Quality of Education in Developing Countries: a Review of Some Research Studies and Policy Documents. Paris: International Institute for Educational Planning's Print shop.

[6] UNESCO. (1991). Qualitative Aspects of Educational Planning. Paris: United Nations.

[7] Robson M. & Matthews R. (1995). Quality in Education: Somr Issues

for School and Their Community. Bangkok: Unesco Principal Regional Office for Asia and The Pacific.

[8] เกษม วัฒนชัย. (2545). การพัฒนาคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[9] สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2554). พิมพ์ครั้งที่ 4. คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอก รอบสาม (พ.ศ. 2554–2558) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับสถานศึกษา พ.ศ 2554. กรุงเทพฯ: แม็ทซ์พอยท์.

[10] กัญญา โพธิวัฒน์. (2548). ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา) ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร

[11] Thomas, C. Dare. (1998). “Perceived Levels of A Total Quality Management Program in An Institution of Higher Learning (Faculty).” Dissertation Abstracts International, 58 (March): 3389-A.

[12] Spanbauer, Stanley J. (1992). Quality: A Business Prescription for Community and Technical Colleges.Leadership Abstracts, 5 (3). Retrieved December 20,2002, from www.league.org/publication/abstracts/leadership/labs0392.html.

[13] Elliott, Donna Graham, (1998). “Teacher Perceptions and Total Quality Management Teaching Strategies (Collaboration, Student–Centered , School Improvement). “Dissertation Abstracts Internationa, 59 (April): 406-A.

[14] Cordes. (2001). Total Quality Management: Academy and Excellence . Retrieved www.minuteman.org./topic.r/tqm.html.

[15] นภาภรณ์ หะวานนท์. (2543). การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].

[16] วิโรจน์ สารรัตนะ. (2548). ผู้บริหารโรงเรียนสามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิผล. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ์.

[17] Strauss, A.L. & Corbin, J. M. (1998). Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. California: Sage.